

اررسی ویژگی‌های طنز در رادیو

الهه عطاردي

مرکز پژوهش و سنجش افکار صداوسیما

سرشناسه: عطاردي، الهه، ۱۳۵۱
 عنوان و نام پديدآور: بررسي ويژگي هاي طنز در راديو/ الهه عطاردي.
 مشخصات نشر: تهران: صداوسيمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش و سنجش افکار، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهري: ۱۶۲ ص.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۳۷۸-۳۹-۰
 وضعيت فهرست نويسی: فیا
 موضوع: کمدی های رادیویی
 موضوع: کمدی های رادیویی - ایران
 یادداشت: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.
 شناسه افزوده: صداوسیمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش و سنجش افکار
 زده بنشر: دیویی: ۷۹۱/۴۴۷
 شماره ثبتنامی ملی: ۳۲۵۸۸۴۷

اداره کل پژوهش های راهبردی رسانه

بررسی ویژگی های طنز در راديو

الهه عطاردي

ناشر: داریوش مؤدبیان

طراح جلد: الهام جلالی

ویراستار: وجیهه فراهانی

صفحه آرا: فریا یار حمدي

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰/۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: سروش

کلیه حقوق این اثر متعلق به مرکز پژوهش و سنجش افکار است.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۳۷۸-۳۹-۰ ISBN: 978-964-7378-39-0

تهران، خیابان ولیعصر، خیابان هتل استقلال،

ساختمان اداری جام جم، طبقه دوم، تلفکس ۲۲۰۱۳۵۸۵

رایانامه: research@IRIB.IR

نشانی پایگاه: www.IRIBresearch.ir

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار	۹
مقدمه	۱۱
فصل اول: کلیات	۱۳
مقدمه: طنز و شوخ طبعی: تاریخ، گستره و موضوع ها	۱۳
طنز و شوخ طبعی	۱۶
خنده چیست؟	۱۷
عوامل ایجاد طنز و شوخ طبعی	۲۰
نظریه ها	۲۱
شوخ طبعی و انواع آن	۲۵
انواع طنز	۳۳
عناصر طنز	۳۴
طنزنویس و آماج طنز	۳۴
مخاطب طنز	۳۵
جلوه گاه های طنز	۳۶
۱. طنز و ادبیات	۳۶
۲. طنز و نمایش	۴۱
۳. طنز و رسانه	۴۶
انواع طنز رسانه ای	۴۸
فصل دوم: از طنز نوشتاری تا طنز شنیداری	۵۳
طنز نوشتاری	۵۳
طنز گفتاری	۵۵

۵۶	ویژگی های متن طنز
۶۶	گفتار
۶۶	۱. ویژگی های متن در طنز رادیویی
۶۸	۲. انواع گفتار در برنامه های طنز
۷۵	۳. شناسه های گفتاری در اجرا
۸۲	صدا های غیر کلامی
۸۳	سروصدا های محیطی
۸۴	جلوه های صوتی در برنامه های طنز
۸۵	سکوت
۸۶	سکوت در برنامه های طنز
۸۷	موسیقی
۸۹	انواع کارکردهای موسیقی
۹۱	موسیقی به عنوان یک عنصر طنز آفرین
۹۵	فصل سوم: الگوها، قالب ها و فنون طنز نوشتاری و شنیداری
۹۵	الف) قالب ها، الگوها و فنون طنز نوشتاری
۹۷	انواع شعر طنز
۱۰۱	انواع نثر طنز
۱۰۷	الگوهای طنز نوشتاری
۱۱۳	اصول و فنون نگارش طنز نوشتاری
۱۱۳	اصول طنزپردازی
۱۱۵	فنون و شیوه های طنزپردازی
۱۳۱	ب) تعمیم شیوه های طنز نوشتاری در طنز شنیداری
۱۳۳	ایجاز

۱۳۳	اغراق
۱۳۴	تضاد
۱۳۴	کنایه
۱۳۵	بازی‌های کلامی
۱۳۶	تیب‌سازی
۱۳۷	شگردهای بی اثر: رادیو
۱۳۹	فصل چهارم: خواندن طنز رادیویی
۱۴۰	شناخت مخاطب
۱۴۲	ایده اولیه
۱۴۲	انتخاب قالب
۱۴۳	گفتار و گفتگونویسی
۱۴۴	گفتگو و شخصیت
۱۴۴	فرامتن
۱۴۵	الگوهای گفتاری
۱۴۵	گفتگو و توصیف
۱۴۶	خلق شخصیت‌ها
۱۴۷	اهمیت نظریه‌ها: شگفتی، تعجب و غافلگیری
۱۴۸	شیوه‌ها و ابزار: فنون طنزپردازی
۱۴۸	متن به مثابه راهنمای فنی برای اجرا
۱۵۱	فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۱۵۲	پیشنهادها
۱۵۵	منابع

پیشگفتار

از انواع موفق برنامه‌های پرگرم‌کننده رادیو برنامه‌های طنز هستند که از دیرباز، جزو برنامه‌های ثابت رادیو ساخته شده و همواره مورد استقبال مخاطبان واقع گردیده‌اند. امروزه مجموعه‌ای از شرایط، عوامل اجتماعی، فرهنگی و روانی باعث شده است تا بر نیاز جامعه به شادی و نشاط افزوده شود و همین امر، توجه به مقوله طنز و طنزپردازی در رسانه‌های جمعی را به امری لازم و سروری تبدیل ساخته است. از میان رسانه‌های دیداری و شنیداری، رادیو بعد از تلویزیون، بیشترین اثربخشی را بر افکار عمومی دارد، از سوی دیگر طنز نیز از اثرگذارترین و اجتماعی‌ترین گونه‌های ادبی محسوب می‌شود، بنابراین ترکیب این دو مقوله - یعنی همان طنز رادیویی - می‌تواند به نتایج چشمگیری در اصلاح و بهبود فرهنگ عمومی جامعه بینجامد و نقش مؤثری در جذب مخاطب و رضایت وی فراهم آورد.

تاکنون، در ضرورت و لزوم وجود برنامه‌های طنز در رسانه‌ها سخن بسیار گفته شده است. چنان که در سال‌های اخیر با توجه به اقبال عمومی و درک نیاز مخاطب رادیو به سرگرمی و نشاط، ساخت و تولید برنامه‌های طنز در اولویت‌های برنامه‌سازی قرار گرفته است و با جدیت دنبال می‌شود. برگزاری هم‌اندیشی‌های طنز رادیویی در سال‌های اخیر از سوی معاونت صدا، ایجاد شبکه رادیویی صبا و استفاده از ظرفیت‌های اینترنت برای دسترسی به حجم گسترده‌ای از آرشیو برنامه‌های طنز رادیو در

ایران صدا بخشی از فعالیت‌های گسترده‌ای است که در زمینه گسترش تولیدات در این حوزه و بهبود تولیدات طنز از سوی این معاونت انجام گرفته است.

اقبال عمومی نسبت به برنامه‌های طنز رادیو و پیشینه آن و اعتباری که شبکه‌های رادیویی در پی تولید و پخش برنامه‌های شاخص طنز به دست می‌آورند، امروز از طنز رادیویی، گونه‌ای با ویژگی‌های مختص به خود ساخته است. بررسی ویژگی‌های طنز رادیویی به مثابه یک ژانر، با کاویدن ریشه‌های کهن طنزپردازی در فرهنگ ملی و به موازات بررسی ویژگی‌های رسانه رادیو ممکن می‌شود و تأثیری که بر طنز به عنوان گونه ادبی مستقل می‌گذارد تا موجبات زایش ژانر مستقل طنز رادیویی را فراهم آورد. امری که پژوهشگر میدوار است با مطالعه هر دو سوی این دو قطب از عهده آن برآمده و در تبیین شاخص‌های طنز رادیویی و ویژگی‌های آن توفیق یافته باشد.

همچنین مرکز پژوهش‌های اجتماعی و فرهنگی صداوسیما امیدوار است با انجام و انتشار پژوهش «بررسی ویژگی‌های طنز در رادیو»، به بخشی از نیازهای پژوهشی در خصوص گونه‌های رادیویی و تلویزیونی و برنامه‌سازی در این رسانه‌ها پاسخ مناسب گوید و بر استمرار مطالعه و پژوهش در دیگر زمینه‌ها و مآلفه‌های برنامه‌های طنز در رادیو تأکید کند؛ امری که بی‌تردید همیاری و ورود نیروهای محترم و کارشناس برای بررسی ابعاد مختلف موضوع مهم و جذاب «طنز رادیویی» را ضروری می‌سازد.

مرکز پژوهش‌های اجتماعی و فرهنگی صداوسیما

مقدمه

ساخت برنامه‌های طنز که در رادیو از سابقه‌ای طولانی به قدمت عمر رادیو برخوردار است. طنز و طنزپردازان به عنوان یکی از عناصر اصلی و مهم برنامه‌سازی در رادیو هنگامی گام پیش نهاد که در کنار دو هدف آموزش و اطلاع‌رسانی، قابلیت‌های رادیو به عنوان رسانه‌ای سرگرمی ساز نیز مورد توجه قرار گرفت. رادیو از همان ابتدا به دلیل داشتن ویژگی‌های منحصر به فرد در میان سایر رسانه‌ها، توانست مرزهای طنزپردازی را گسترش دهد و به آن ابعاد جدیدی ببخشد. اگرچه طنز رادیویی ریشه در فرهنگ شفاهی طنز دارد و از آب‌بخور طنز مکتوب سرچشمه می‌شود، اما خود در تلفیق با ویژگی‌های رسانه‌ای همچون رادیو دارای عناصری خاص می‌شود که محل تفاوت‌های آن با سایر گونه‌های طنز را فراهم می‌سازد.

طنز در رادیو کارکردهای گوناگون دارد؛ بخشی از این کارکردها در ادامه تعاریف، اهداف و رویکردهایی است که برگرفته از ویژگی‌های ذاتی طنز است و در آن مفاهیمی همچون طنز انتقادی و اجتماعی با هدف انتقاد از اوضاع نابسامان اجتماعی یا اصلاح معایب اخلاقی زاینده می‌شود و بخشی دیگر برآمده از نیازهای برنامه‌سازی در رادیو و ویژگی‌های این رسانه در ارتباط با مخاطب است که خلق می‌شود و در آن جذب مخاطب، افزایش آگاهی، پرکردن اوقات فراغت و ایجاد سرگرمی و نشاط مدنظر قرار می‌گیرد.

قالب‌های متنوعی از برنامه‌ها در رادیو با تکیه بر عنصر طنز تولید می‌شوند. نمایش‌ها و برنامه‌های ترکیبی مانند جنگ‌ها که خود ترکیبی از سایر قالب‌های برنامه‌سازی در رادیو مانند نمایش، سخنرانی و... است، از مهم‌ترین این قالب‌های

برنامه‌ای هستند. در واقع طنز در رادیو زبانی گویاست که با توجه به رویکردهای متفاوت در تولید برنامه‌ها به کار گرفته می‌شود. امروزه استفاده از طنز ابزاری مؤثر در القای پیام‌های رسانه‌ای شناخته می‌شود که خود به شکل‌گیری حوزه مطالعاتی جدیدی با عنوان «طنز و رسانه» انجامیده است.

اگرچه مطالعات در حوزه طنز و رسانه در سال‌های اخیر از رشد چشمگیری برخوردار بوده و به تولید مباحث نظری بسیاری در این زمینه انجامیده است؛ اما واقعیت آن است که با وجود تلاش‌های بسیار از سوی پژوهشگران و کارشناسان، همچنان فاصله‌ای عمیق در مابین رسیدن نتایج پژوهش‌ها به چشم می‌خورد. به عبارت دیگر، با وجود تعیین شاخص‌ها و ارائه طنز مطلوب، چه در رادیو و چه در تلویزیون، در صحنه رسانه‌ای، ما کمابیش با برنامه‌هایی روبه‌رو هستیم که کمتر نسبتی با طنز مطلوب دارند. کلیشه‌سازی و استفاده از فرمول‌ها و شگردهای قدیمی ایجاد خنده در طنزهای رادیویی و نبود مرزهای مشخص در به‌کارگیری طنز، هجو و هزل و سایر گونه‌های شوخ طبعی، از جمله مهم‌ترین آسیب‌هایی است که امروزه طنز رادیویی را تهدید می‌کند.

«بررسی ویژگی‌های طنز در رادیو» تلاش دارد تا با مروری بر مهم‌ترین مفاهیم موجود در این حوزه، عناصر اصلی تولید طنز رادیویی را با تکیه بر متن به‌منظور تبیین ویژگی‌ها و مؤلفه‌های طنز در رسانه شنیداری رادیو بررسی کند. بیان شگردهای طنزنویسی و ارائه معیارها و شاخص‌هایی در ارائه برنامه‌های طنز موسیقی در رادیو به‌منظور بازشناسی شیوه‌ها و شگردهای طنزپردازی در رادیو و معرفی ظرفیت‌های پنهانی آن، از موضوع‌هایی است که در این پژوهش به آنها پرداخته خواهد شد.

چنانچه تولید طنز رادیویی در دو مرحله متن و اجرا در نظر گرفته شود، این پژوهش قصد دارد تا طنز رادیویی را بیشتر از منظر متن و نوشتار بررسی کند و مرحله اجرا را که مربوط به عواملی خارج از متن است، به فرصتی دیگر بسپارد. به همین منظور، بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های طنز رادیویی با سایر گونه‌های طنز، مانند طنز نوشتاری و طنز کلامی، از دیگر نکاتی است که در این نوشتار به آن پرداخته خواهد شد.

در پایان شایسته است از زحمات جناب آقای داریوش مؤدیان و جناب آقای رضا ساکی که سهم به‌سزایی در شکل‌گیری و تألیف این اثر داشته‌اند، صمیمانه تشکر و قدردانی شود.